

Grejen med
Militarisering

INNEHÅLL

En liten studie om militarisering	2
Vad är militarisering?	3
<i>Pengar och politik</i>	3
<i>Social påverkan</i>	4
<i>Krigsövningar</i>	4
Svenskt försvar under förändring	5
<i>Göteborgs skärgård</i>	7
<i>Norrboten</i>	8
<i>Vättern</i>	9
Militariseringens problem	11
Fredsarbete som lösning	12

EN STUDIE OM MILITARISERINGEN AV SVERIGE OCH SVENSK POLITIK

Publicerad av Internationella Kvinnoförbundet
för Fred och Frihet med stöd från
Ungdomsstyrelsen

Stockholm 2013

Författare: Johanna Tengblad

Redaktör: Sofia Tuvestad

Ansvarig utgivare: Josefina Karlsson

Layout: Pernilla Lundmark

INTERNATIONELLA KVINNOFÖRBUNDET FÖR FRED OCH FRIHET (IKFF)

är den svenska sektionen av den internationella fredsorganisationen *Women's International League for Peace and Freedom*. Sedan 1915 arbetar vi för hållbar fred, säkerhet och frihet genom nedrustning och kvinnors meningsfulla deltagande på alla nivåer inom internationell freds- och säkerhetspolitik.

www.ikff.se

En liten studie om militarisering

Svenska fredsrörelser har sedan en tid tillbaka pekat på att en allmän militarisering av Sverige och svensk politik håller på att ske. Sverige har svängt in på en bana med större fokus på militära insatser internationellt. Samtidigt finns mindre politisk vilja till att satsa på konfliktförebyggande och återuppbyggande civila insatser.

IKFF är mycket kritiska till denna utveckling och vi anser att Sveriges politik för fred och säkerhet måste avmilitariserars. Ett första steg är att bryta tystnaden om den militarisering som pågår och börja prata om vad militarisering är och hur vi kan motverka den. Därför har vi sammanställt den här studien.

Studien handlar om vad militarisering är och hur den svenska försvars- och säkerhetspolitiken har förändrats under de senaste åren. Studien fokuserar framförallt på hur svenska naturområden militariserars genom utökade krigsövningar, men också på hur motstånd formas mot denna utveckling. ←

Vad är militarisering?

MILITARISERING BYGGER PÅ IDÉN OM ATT MILITÄRT VÅLD ÄR EN BRA METOD FÖR ATT LÖSA KONFLIKTER OCH SKYDDA ELLER GYNNA NATIONELLA INTRESSEN. Det är inte bara i Sverige som denna idé är allmänt spridd, utan i hela världen.

Militarisering hänger också ihop med traditionella ideal om maskulinitet och nationalism. Runt om i världen ses användningen av våld och machoattityder mot ”dom” som hotar ”oss” som bra, naturlig och till och med nödvändig för att skapa ”säkerhet”.

Militarisering kan tyckas vara ett svårt och krångligt ord. Men egentligen handlar det om väldigt vardagliga händelser som sker på flera nivåer i samhället: ekonomiskt, politiskt, socialt och geografiskt. Här följer några exempel från Sverige.

PENGAR OCH POLITIK

Militariseringen märks genom att Sverige satsar på att sälja och köpa vapen, i stället för att ifrågasätta och motarbeta den globala upprustningen. Många vet inte om det, men år 2011 sålde Sverige mest vapen i världen i relation till landets folkmängd.¹

Trots att det strider mot svensk lagstiftning har vapen sålts till länder i krig, exempelvis USA, och till diktaturer som Saudiarabien. På senare tid har det också uppmärksamats att Sverige överväger att utveckla förarlösa stridsflygplan, så kallade drönare, och år 2013 tog regeringen beslut om att köpa in 60 nya stridsflygplan av en ny version av JAS Gripen till en kostnad av 90 miljarder kronor.

 Världens militära utgifter 2011 uppskattades till 1740 miljarder US dollar enligt Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Mellan 2000 och 2009 ökade världens militära utgifter med 49 procent enligt SIPRI.

 Budgeten för Sveriges försvarsmakt har de senaste åren legat på cirka 40 miljarder kronor per år.² Försvarsmaktens marknadsföringsbudget för 2013 ligger på 151 miljoner kr.

 År 2009 lade Sverige 1049 miljoner kronor på militära bidrag till insatsen i Afghanistan. 445 miljoner kronor gick till långsiktigt utvecklingsarbete.³

SOCIAL PÅVERKAN

Militariseringen av Sverige märks också på ett socialt plan. I offentliga rum, där många människor rör sig, syns och hörs Försvarsmakten allt mer. Sedan värnplikten för män avskaffades 2010 rekryterar Försvarsmakten soldater genom påkostade reklam- och informationskampanjer.

På affischer, i reklamfilmer och genom att informera i skolan och på olika ungdomsevent sprider Försvarsmakten budskapet om att den som vill göra meningsfull skillnad i världen ska söka sig till militären.

Kampanjerna stärker tanken om att militära medel är en bra metod för att försvara demokrati och mänskliga rättigheter.

KRIGSÖVNINGAR

Även geografiskt sker en ökad militarisering. På plats efter plats har Försvarsmakten ansökt om tillstånd för att utöka sin militära test- och övningsverksamhet, det vill säga sina krigsövningar. Ansökningarna handlar om att Försvarsmakten vill öva oftare och använda mer ammunition. De vill dessutom erbjuda utländska krigsmakter och militäralliansen Nato möjligheten att öva krigsföring på svensk mark.

Flera stora internationella övningar har redan hållits i Norrbotten. Övningarna får tydliga konsekvenser för djur, människor och miljö i de aktuella områdena.

Denna del av militariseringen är kanske den minst uppmärksammade. Därför kommer den här studien att lägga fokus på krigsövningarna. ←

Under 2011 sålde Sverige krigsmateriel för 13,9 miljarder kronor. Över hälften gick till länder som den amerikanska organisationen Freedom House definierar som icke-demokratier. Svensk vapenindustri exporterade krigsmateriel för 9,8 miljarder kronor under 2012 och bland mottagarna fanns Saudiarabien, Pakistan och Bahrain.⁴

Sedan flera år tillbaka hyrs svensk mark ut till utländska stridsmakter. De senaste åren har försvarsmakter och försvarsföretag från 19 länder köpt test- och övningstjänster från Provplats Vidsel i Norrbotten. Provplats Vidsel omsätter årligen mellan 150 och 170 miljoner kronor och hälften av intäkterna kommer från utländska kunder.⁵

Svenskt försvar under förändring

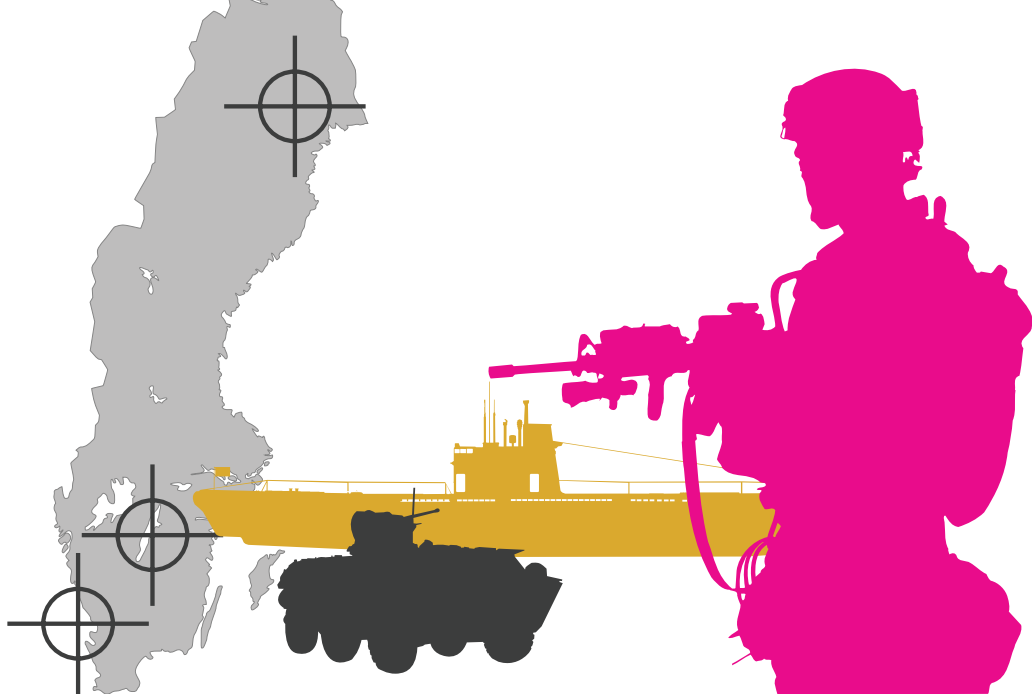
IDÉN OM ATT SVERIGE ÄR ETT NEUTRALT LAND SOM STÅR UPP FÖR NEDRUSTNING LEVER VIDARE I DEN SVENSKA SJÄLVBILDEN, MEDAN VERKLIGHETEN SER ALLTMER ANNORLUNDA UT.

Redan under andra världskriget blev det tydligt att Sverige, genom att till exempel sälja järnmalm till Tysklands krigsindustri, inte var neutralt. Idag är regeringen öppen med att principen om neutralitet inte längre gäller.

Formellt sett gäller fortfarande principen om att Sverige är alliansfritt, men i praktiken har Sverige nära samarbeten med både EU och Nato i frågor om försvar och säkerhet. På senare tid har stora försvarspolitiska förändringar ägt rum som innebär ökat fokus på militära samarbeten:

- ▶ År 2004 presenterade regeringen utredningen ”Snö, mörker och kyla”, vars namn syftar på svenska väderförhållanden. Utredningen konstaterade att utländska militärövningar på svensk mark kan bli till en bra affärsidé för Sverige. Därefter har svenska övningsområden börjat hyras ut för internationella vapentester och krigsövningar.⁶
- ▶ År 2010 fick den svenska försvarspolitikerna och Försvarsmakten en ny inriktning, efter beslut av regeringen och riksdagen år 2009. En frivillig militär grundutbildning har ersatt den allmänna värnplikten för män. Det nya försvaret kallas nu insatsförsvar, istället för invasionsförsvar, och en av dess huvuduppgifter är att delta i internationella militära insatser.⁷

Målet med den nya inriktningen sägs vara att uppnå ett mer användbart, tillgängligt och flexibelt försvar, som ska kunna sättas in snabbt där det behövs i världen. Försvaret ska stå i ständig beredskap för att försvara Sverige mot plötsliga yttre hot, men det ska också kunna sättas in i internationella konflikter.

Afghanistan är ett exempel där svenska soldater deltagit i militära strider. Ett av insatsens huvudargument har varit att bidra till fred och kvinnors säkerhet, men studier visar att säkerhetssituationen för kvinnor i Afghanistan idag är om möjligt ännu sämre än tidigare.⁸

Inriktningen mot insatsförsvar innebär också att Försvarsmakten vill öva oftare och över större svenska

landområden, både på egen hand och tillsammans med andra länders militärstyrkor.

När militära metoder på detta sätt prioriteras alltmer kan vi tala om militarisering, inte bara av svensk fredspolitik och svenska insatser i omvärlden utan även av svenska naturområden. ⚡

**Inriktningen
mot insatsförsvar
innebär också att
Försvarsmakten vill öva
oftare och över större
landområden.**

Göteborgs skärgård

SEDAN 1940-TALET HAR GÖTEBORGS SÖDRA SKÄRGÅRD VARIT FÄLT FÖR ÄRLIGA SKJUTÖVNINGAR. Sommaren 2008 ansökte Förvarsmakten om tillstånd att utöka sin militära övningsverksamhet i detta område, och 2010 beviljade miljöprövningsdelegationen vid Länsstyrelsen ansökan.

Tillståndet innebär att Förvarsmakten får genomföra nationella och internationella militära övningar 115 av årets 365 dagar, istället för som nu omkring 20 dagar. Mängden skott som får användas kommer att öka från 100 000 till 1,3 miljoner per år.

En handgranatkastarbana ska anläggas på en av öarna där många sällsynta arter finns. 1 745 stycken handgranater kommer årligen att få kastas där.⁹

Inom tillståndets ramar erbjuds även aktörer som Nato och andra utländska krigsmakter möjlighet att testa sin krigsverksamhet i skärgården. Skärgården görs på så sätt tillgänglig för stora och internationella övningar.

Övningarna får stora konsekvenser för skärgårdslivet. Ökad trafik av övande flygplan, helikoptrar och fartyg kommer att bidra till ökade föroreningar och stora bullerstörningar för skärgårdsbor och turister. Genom de utvidgade skjutövningar-

na beräknas flera ton giftiga metaller, som bly och koppar, släppas ut över den känsliga havsmiljön varje år. I närheten finns fågelskyddsområden, naturreservat och ett Natura 2000-område (område som ska skyddas enligt EU) och ingen vet fullt ut hur dessa miljöer kommer att påverkas av utsläppen.

Många människor protesterar mot Förvarsmaktens utökade övnings-tillstånd. Inte minst de som lever i Göteborgs skärgård är mycket kritiska till att Förvarsmaktens ansökan har beviljats utan demokratisk förankring. Protestgruppen *Skärgårdssuppropet* menar att Länsstyrelsens beslut, som fattades strax före jul år 2010 och gjordes offentligt i en liten artikel i Göteborgs-Posten på nyårsafton, skedde utan öppen debatt.¹⁰ Gruppen har skrivit flera debatt-artiklar och samlat in över 5000 namnunderskrifter på en protestlista mot militärövningarna.

Både öbor och kommunstyrelsen i Göteborg har överklagat beslutet om 115 skjutdagar, av hänsyn till bebyggelse och friluftsliv i skärgården. I skrivande stund ligger beslutet på regeringens bord. ◀

Norrbottnen

NEAT, NORTH EUROPEAN AEROSPACE TESTRANGE, ÄR EUROPAS STÖRSTA ÖVNINGSOMRÅDE ÖVER LAND. NEAT är, inklusive luftområde, 24 000 kvadratkilometer stort och området är en sammanslagning av Provplats Vidsel utanför Älvsbyn och Esrange Space Center utanför Kiruna. Dessa områden har använts i över 50 år framförallt av det svenska försvaret.

Efter 2004, då den statliga utredningen ”Snö, mörker och kyla” kom, hyrs NEAT också ut till utländska militära styrkor och vapentillverkare som vill öva eller testa och utveckla vapen. Robotsystem som använts i kriget i Afghanistan har testats här, samt förarlösa flygplan som använts av Israel i attackerna mot Gazaremsan enligt Human Rights Watch.

Dessutom genomförde Nato år 2009 en stor luftövning på NEAT, och sommaren 2010 hade det amerikanska flygvapnet en övning med ett tjugotal stridsflygplan.¹¹ På sin hemsida marknadsför Provplats Vidsel som ”The natural first choice for real-world testing in Europe”.¹²

Många svenskar känner inte till att NEAT existerar. Men för de flesta som bor och arbetar i området är konsekvenserna av de stora övningarna och testerna tydliga. Höga bullernivåer stör inte bara människor

utan också djurlivet. Rennäringen påverkas negativt eftersom renarna stressas av de lågtflygande planen.¹³

Den samiska riksorganisationen *Same Átnam* är en av de organisationer som är kritiska till övningarna för att de bryter mot FN:s Urfolksdeklaration. I den står det bland annat att militär aktivitet inte ska bedrivas på områden där det finns urfolk utom om det är ett allmänintresse, är överenskommet, eller efterfrågat av urfolken.¹⁴

Det folkliga motståndet mot övningarna på NEAT har varit stort på lokal nivå. Genom en mängd evenemang och aktioner har exempelvis Natos och USA:s övningar kritiserats. I juli 2011 arrangerade det antimilitaristiska nätverket *Ofog* ett stort internationellt fredsläger i Luleå för att uppmärksamma NEAT och verksamheten där. Fredsaktivister från fem olika kontinenter samlades för att gå på seminarium, föreläsningar och workshops samt delta i aktioner och manifestationer mot militariseringen.¹⁵ ◀

I ÖVER FEMTIO ÅR HAR VÄTTERN VARIT ETT KRIGSÖVNINGSFÄLT FÖR FÖRSVARSMAKTEN.

Nu har Försvarsmakten planer på att utöka sin verksamhet med över 100 % i och kring sjön. De ansöker om tillstånd att öka flyg- och bombövningar från 20 till 50 dagar om året. Framförallt är det helikoptrar, attackplan JAS 39 Gripen och raketer som ska kunna testas genom skjutningar och anfall mot mål placerade i sjön, och lågflygningar med helikoptrar. Det rör sig bland annat om 10 000 raketer som ska kunna skjutas och 30 000 skott som ska kunna avlossas med automatkanoner.

Övningarna är planerade att äga rum under dag-, kvälls- och nattetid under årets varmare månader, med undantag av några sommarveckor.” Dessutom vill Försvarsmakten öka utsläppen från 193 till 5 600 kubikmeter flygfoto-gen varje år. Planer finns också på att använda Vättern för internationell övningsverksamhet.¹⁶

Utvecklingen kommer att få påtagliga konsekvenser för människor, djur och natur. Farkosterna kommer att skapa en bullernivå på cirka 90 dB, vilket är långt över rekommenderade nivåer att leva och verka i.

Under övningarna kommer också ammunition som innehåller tungmetaller att skjutas, och lämnas kvar i vattnet, trots att Vättern klassas som ett Natura 2000-område och är vattentäkt för närmare en kvarts miljon människor.

Ingen vet idag exakt hur mycket metall som redan finns på Vätterns botten. Det finns heller inga aktuella studier om hur livet under ytan, eller de som dricker vattnet, påverkas av de utökade utsläppen.

En kraftig folkopinion har rest sig mot Förvarsmaktens planer för Vättern. *Rädda Vättern* och *Bevara Brevik* är två proteströrelser som har bildats.¹⁷

I samband med ett stormöte i mars 2012 i Ödeshög, där runt 500

engagerade deltog, lämnades 8000 namnunderskrifter mot utökade övningar in till Folke Borgh, chef för försvarets miljöprövningsenhet. Protesterna bidrog till att Försvarsmakten nu ändrat antalet övningsdagar i sin ansökan, från 80 till 50 dagar om året.¹⁸

I oktober samma år samlades människor på tolv olika orter runt Vättern för att tända eldar och hålla tal i protest mot de fortsatta övningarna. Kyrkor ringde i solidaritet med manifestationen.¹⁹ Boende runt sjön är inte nöjda förrän Försvarsmaktens ansökan får avslag och fortsätter därför sina protester. ◀

**Utvecklingen kommer
att få påtagliga
konsekvenser för
människor, djur
och natur.**

Militariseringens problem

MILJÖN påverkas negativt av Försvarsmaktens utökade övningar, och djur liksom människor drabbas av ljudstörningar och föroreningar.

UTBYGGNAD AV VINDKRAFT hindras av Försvarsmakten och flera vindkraftsföretag har kritiserat att försvarets vindkraftsrestriktioner söder om Gävle nu gäller för 51 procent av landytan.²⁰

FORSKNINGEN är bristfällig om hur människor, djur och natur påverkas av Försvarsmaktens ökade utsläpp ur ett långsiktigt perspektiv.

DEN DEMOKRATISKA FÖRANKRINGEN har varit bristfällig, inte minst på lokal nivå, när beslut fattats om Försvarsmaktens utökade övningsverksamhet.²¹

KVINNORS DELTAGANDE begränsas genom att försvars- och säkerhetspolitiken fortsätter vara ett manligt kodat och mansdominerat politikområde.

DEBATTEN om människors säkerhet blir snedvriden när fokus hamnar på militära hot istället för på exempelvis klimatförändringarna som hotar människors säkerhet världen över.

MILITÄRA MEDEL som vapen och våld normaliseras genom att budskap som stödjer militära insatser och verksamheter syns och hörs allt mer i människors vardag.

TYSTNAD OM FREDLIGA STRATEGIER uppstår när militär verksamhet prioriteras istället för civilt fredsarbete, trots att fredliga medel visat sig mer effektiva för att lösa konflikter.

Fredsarbete som lösning

VAD KAN POLITIKER GÖRA? Som politiker kan du göra mycket för att uppmärksamma eller hindra militariseringen av Sverige. Du kan öka din kunskap om Försvarsmaktens övningar och ställa frågor till försvaret om deras verksamhet. Ta hjälp av föreningar eller civila rörelser där kunskap finns. Denna kunskap kan du sedan hjälpa till att sprida på ett öppet sätt, så att en demokratisk debatt blir möjlig.

VAD KAN MEDBORGARE GÖRA? Som medborgare har du rätt till insyn i de politiska beslut som berör området där du bor. Kräv den information du har rätt till! Prata med andra som berörs av Försvarsmaktens utökade verksamhet, vänner, grannar, arbetskamrater. Organiser dig i en förening eller tillsammans med likasinnade för att påverka politiskt.

Stötta och hjälp varandra! Tillsammans kan vi bryta tystnaden, skapa debatt om, och motverka svensk militarisering.

Nätverk och organisationer

GÖTEBORG

Skärgårdsuppropet

WWW.SKARGARDSUPPROPET.SE

IKFF Göteborg

WWW.GOTEBORG.IKFF.SE

NORRBOTTEN

Nätverket Ofog

WWW.OFOG.ORG

Fredsläget War Starts Here

WWW.WARSTARTSHERE.COM

Svenska Freds Luleå

WWW.SVENSKAFREDS.SE/LULEA

IKFF Umeå

WWW.IKFF.SE/OM-IKFF/KRETSAR-I-SVERIGE/UMEA

VÄTTERN

Aktion Rädda Vättern (ARV)

WWW.RADDAVATTERN.BLOGSPOT.SE

Bevara Brevik

WWW.BEVARABREVIK.SE

IKFF Jönköping

WWW.IKFF.SE/OM-IKFF/KRETSAR-I-SVERIGE/JONKOPING

Naturskyddsföreningens rapport

Med naturen som måltavla - Flygövningar över Vättern (2012) av Ingrid Kjellander.

FOTNOTER

1 **"Faktablad om vapenexport"** (2011) av Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, www.svenskafreds.se/material/vapenexport.

2 **"Försvarsmakten i siffror"**, hämtad från Försvarsmaktens hemsida www.forsvarsmakten.se 2013-03-15.

3 Siffrorna hämtade från webbplatsen **"Sverige i Afghanistan - Officiell webbplats för Sveriges stöd till det internationella engagemang i Afghanistan"** www.sverigeiafghanistan.se 2012-06-15.

4 **"Snabba fakta om vapenexporten"** av Svenska Freds och Skiljedomsföreningen, publicerad 2012-03-20 på www.svenskafreds.se samt statistik publicerad av Inspektionen för Strategiska Produkter, **"Den svenska exporten av försvarsmateriel"**, på www.isp.org, 2013-02-21.

5 Artikel av Carl-Magnus Höglund, **"Länder från hela världen övar krig i Norrbotten"** i Tidningen Pax, nr 3 2012.

6 **"Snö, mörker och kyla - Utländska militärövningar i Sverige"**, Försvarsdepartementet (SOU 2004:77), utgiven 2004-06-30.

7 **"Inriktningsbeslut för Försvarsmakten 2010-2014"**, Försvarsdepartementet (Fö2009/1354 / MIL) utgiven 2010-01-14.

8 Läs mer i **"Missing the target: a report on the Swedish commitment to women, peace and security in Afghanistan"** (2012), skriven av Ann Wilkens, publicerad av Kvinna till Kvinna, Operation 1325 och Svenska Afghanistankommittén.

9 Interpellation i riksdagen 2010/11:292 **"Skjutövningar i Göteborgs skärgård"** av Valter Mutz (MP).

10 **"Den utökade övningsverksamheten i skärgården"**, hämtad från Skärgårdsuppropets hemsida www.skargardsuppropet.se/bakgrund 2013-03-16.

11 Artikel av Carl-Magnus Höglund, **"Länder från hela världen övar krig i Norrbotten"** i Tidningen Pax, nr 3 2012.

12 Hämtat från Provplats Vidsels hemsida: www.vidseltestrange.com 2013-03-16.

13 Artikel av Erik Paulsson Rönnbäck, **"Natoflygningar i norr plågar renägare"** i Svenska Dagbladet, 2012-08-10.

14 Rapportering av Eleonor Norgren, **"Amerikansk bombövning i Vidsel kritiserar"**, Sveriges Radio Ekot, 2010-07-11.

15 Fredslägrets hemsida www.warstartshere.com hämtad 2013-03-16.

16 Interpellationsdebatt i riksdagen, **"Ökad militär verksamhet i Vättern"**, anf.3 Peter Rådberg (MP), 2011-10-27.

17 Se hemsidorna: raddavattern.blogspot.se och bevarabrevik.se hämtade 2013-03-16.

18 Rapportering David Svanberg, **"Försvaret backar om Vätterskjutningar"**, Nyheter P4 Jönköping, 2012-03-29.

19 Artikel av Daniel Hultqvist **"Manifesterar stort - för att rädda Vättern"**, www.jnytt.se, 2012-10-01.

20 Artikel av Anders Lyberg, Bo Strandberg och Gunnar Eriksson, **"Militärens restriktioner kostar vindkraften miljarder"**, Dagens Nyheter 2012-11-05.

21 Rapportering av Roger Blomqvist, **"Kommunen maktlös mot försvaret"**, Nyheter P4 Göteborg, 2011-03-17.

Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet (IKFF) är en internationell feministisk fredsorganisation. Sedan 1915 arbetar vi för hållbar fred, säkerhet och frihet genom nedrustning och genom att stärka kvinnors politiska deltagande.